

Зинякова А. А.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

НАГОЛОШЕННЯ ДІЄСЛІВ МИНУЛОГО ЧАСУ (АКЦЕНТНИЙ ТИП К) У ПОЕМІ «ЕНЕЇДА» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Основним завданням сучасної акцентології є ґрунтовне вивчення особливостей наголошення класичних поетичних текстів, поема ж «Енеїда» є не лише літературним першотвором, написаним українською народно-розмовною мовою, а й фундаментальною складовою соціокультурної спадщини.

У статті виявлено і схарактеризовано наголошення особових дієслів минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К) у поемі «Енеїда» І. Котляревського в зіставленні з його наголошенням у сучасній українській літературній мові.

У ході аналізу фактичного матеріалу подано загальну інформацію щодо специфіки акцентуації дієслів; зафіксовано особові дієслова минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К): біла (третьяка) (І, 28, 10) – 1 раз, біли (в трецотки) (ІІ, 44, 6) – 1 раз; боявся (І, 39, 3; ІІ, 21, 3) – двічі тощо; зроблено порівняльний аналіз наголошування зафіксованих акцентом з їхніми відповідниками в сучасних лексикографічних працях (для зіставлення використано: Головацук С. І. Складні випадки наголошення. Київ, 1995; Погрібний М. І. Орфоепічний словник. Київ, 1984; Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови. Київ, 1964; Українська літературна вимова і наголос. Київ, 1973); з'ясовано, що акцентуація зафіксованих дієслів у поемі збігається з сучасною літературною (слова із 'їв, із 'їла, остáвсь, остáлись не подано сучасними словниками, а в «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка дієслова з 'їсти та з'їсти й остáвити зафіксовано з кореневим наголосом; з такою ж акцентуацією вони трапляються в говірках південно-східного наріччя).

Результат наукової розвідки поглибить відомості про історію становлення й виформування українського наголосу, простежить вплив поетичного мовлення на формування акцентної норми. Подальший аналіз наголошування дієслів поеми дасть змогу мати розширену інформацію про специфіку акцентування цього класу слів від часу написання поеми й до сьогодні. Залучення ж фактичного матеріалу з праслов'янського періоду, українських акцентованих пам'яток кінця XVI – початку XVIII століть, українських говорів дозволить визначити загальні тенденції в становленні та виформуванні наголошування дієслів.

Ключові слова: акцентологія, акцентема, акцентний тип, наголос, наголошення, кореневий наголос, особові дієслова минулого часу.

Постановка проблеми. На сьогодні ключовим завданням сучасної акцентології є ґрунтовне вивчення особливостей наголошення класичних поетичних текстів, поема ж «Енеїда» І. Котляревського здавна викликала і викликає широкий інтерес науковців, бо є не лише літературним першотвором, написаним українською народно-розмовною мовою, а й фундаментальною складовою соціокультурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У галузі акцентології дослідженням поеми займалися А. Зинякова (наголошення іменників) та В. Желязкова (наголошення прикметників, займенників, числівників). Авторки в численних публікаціях та в монографії «Наголошення іменних частин мови в поемі “Енеїда” І. П. Котляревського» [5] ґрунтовно проаналізували акцен-

туацію іменних частин мови в поемі «Енеїда» в порівнянні з їхнім наголошенням у сучасній українській літературній мові задля виявлення нових тенденцій становлення, виформування та розвитку акцентної системи української мови. Також нами зафіксовано й окремі публікації О. Коваленко (наголошення дієслів теперішнього часу) і О. Шестопал (наголошення інфінітивів). Як бачимо, поза увагою акцентологів на сьогодні залишається найфундаментальніший клас слів – дієслова, опрацювання яких дасть можливість зробити комплексний аналіз специфіки наголосової організації поеми. Пропонована наукова розвідка є продовженням наших попередніх досліджень з теми.

Варто вказати, що наголошування дієслів було в полі зору таких лінгвістів, а саме: Л. Була-

ховського, І.Огієнка, З.Веселовської, В.Русанівського, В.Скляренка (вивчення становлення і виформування наголосу дієслова), В.Винницького, В.Задорожного (характеристика сучасного стану акцентуації дієслівних форм), К.Іванночка, А.Зинякової (вивчення діалектного наголосу дієслова), Л.Легкої (характеристика акцентної системи дієслів у поетичному мовленні Лесі Українки), А.Зинякової (характеристика наголосу дієслів у поетичних текстах І.Франка, Д.Кременя).

Постановка завдання. Метою статті є виявити і схарактеризувати наголошення особових дієслів минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К) у поемі «Енеїда» І.Котляревського, зіставивши його з наголошенням у сучасній українській літературній мові.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань, а саме: подати загальну інформацію щодо специфіки акцентуації дієслів, посилаючись на роботи провідних науковців; провести відбір особових дієслів минулого часу з кореневим наголосом; порівняти наголошування зафіксованих акцентом з наголошенням у сучасних лексикографічних працях.

Джерельною базою є лексикографічні праці: Головащук С.І. Складні випадки наголошення : словник-довідник. Київ : Либідь, 1995. 192 с. (СНГ); Погрібний М.І. Орфоепічний словник. Київ : Рад. школа, 1984. 629 с. (ОС); Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ : Рад. школа, 1964. 639 с. (СНП); Українська літературна вимова і наголос : словник-довідник. Київ : Наук. думка, 1973. 724 с. (УЛВН); Словарь української мови : в 4-х т. / за ред. Б.Грінченка. Київ : Наук. думка, 1996–1997. Т. 2. С. 156. Т. 3. С. 70.

Матеріалом дослідження – перші 3 (три) частини поеми «Енеїда» І.Котляревського: Котляревський І. Енеїда, поезії. Київ : Рад. письменник, 1962. 329 с.. Наголоси дієслів визначено за ритмічною будовою (у поемі застосовано силабо-тонічну систему віршування – використано 4-стопний ямб). При посилянні на поему римськими цифрами позначено частину, арабськими – строфу, рядок. Аналізовану дієслівну форму виписано стільки разів, скільки вона фіксується в тексті.

Виклад основного матеріалу. Дієслово як частина мови становить складну систему слово- і формотворення. Зазвичай дієслова утворювалися й утворюються на базі коренів інших частин мови за допомогою таких різновидів морфемного способу словотворення: префіксального, суфіксального і префіксально-суфіксального.

Зауважимо, що структура дієслова зазнала певних змін, пов'язаних з виформуванням категорії часу. З форми перфекта (лат. – завершений), що не є власне минулим часом, а поєднує в собі значення минулого й теперішнього, і котра становить собою сполуку активного нечленного (іменного) дієприкметника минулого часу на -ль, -ла, -ло та дієслова *бути* в особових формах теперішнього, залишається один дієприкметник, що переймає на себе функції дієслівної форми.

Дієслово має і своєрідну наголосову систему, бо існують певні закономірності як в наголошуванні інфінітивних форм дієслова, так і при словозміні особових форм дієслів [4, с. 312].

Л.Булаховський у праці «Український літературний наголос (Характеристика норми)» (1947) простежив зміни в наголошуванні дієслів минулого часу: *була, було, були, везла, везло, везли* (півд.-захід.), нормативними до яких є дієслова *була́, було́, були́, везла́, везло́, везли́* (півд.-сх.) [1, с. 5].

З. Веселовська проаналізувала історичні зміни, пов'язані з наголошуванням дієслів у XVI–XVII ст., серед яких є формування сучасної системи акцентуації дієслів *бути, дати, лити, пити, жити* в формах минулого часу [2].

В.Русанівський у працях «Структура українського дієслова» (1971), «Дієслово – рух, дія, образ» (1977) вказав, що наголошування дієслівних основ тісно пов'язане з приналежністю їх до певного структурного класу. Чим продуктивніший структурний клас, тим ширше коло акцетологічних типів він охоплює; більш замкнуті структурні класи основ характеризуються одноманітнішим наголошуванням. Науковець стверджував, що «дієслів із сталим наголосом в українській мові порівняно небагато. Найпоследовніше постійний наголос виявляє себе у формах дієслів доконаного виду, що мають префікс ви-: *вйбігти, вйбіжу, вйбіжиш, вйбіжемо, вйбігши, вйбіжи*» [6, с. 58–59]. Далі лінгвіст додав, що «Сталий наголос мають також дієслова І дієвідміни із суфіксами -ува-, -а-, -ну-, -і-, з коренем на голо-сну перед нульовим суфіксом основи, а також дієслова II дієвідміни із суфіксом -и-, якщо в інфінітиві всіх цих дієслів наголошується голосна кореневої морфеми: *перепісувати, перепісую, перепісуєш, перепісуємо, перепісуваний, перепісувавши, перепісуй*» [6, с. 59]. Змінний наголос, на думку В.Русанівського, має переважна більшість дієслів. «Серед них є одна досить компактна група: до неї належать дієслова, в яких наголос змінюється в межах суфікса основи. Таким суфіксом є -ува-, який в основі інфіні-

тива, дієприкметника минулого часу і в особових формах минулого часу має наголос на другому складі, а в решті форм – на першому: *боронувати, боронувавши, боронував – бороную, боронієш, бороніємо, бороніваний, бороніючи; авансувати, авансувавши, авансував – авансую, авансуєш, авансуємо, авансований, авансуючи*. У решті дієслів наголос переміщується з кореневої морфеми на суфіксальну, із суфіксальної морфеми на флексію і навпаки» [6, с. 59].

В.Скляренко простежив зв'язок акцентуації інфінітивів з особовими дієсловами минулого часу в статті «З історії акцентуації неозначеної форми дієслів української мови» (1991); у монографіях «Праслов'янська акцентологія» (1998), «Історія українського наголосу: Дієслово» (2017) науковець дослідив становлення наголосу дієслів (відповідно і форм минулого часу – перфекта) від праслов'янської доби й до сьогодні.

В.Винницький видрукував низку статей, присвячених наголошуванню дієслів і дієприслівників: «Акцентуація дієприслівників у поезії Т.Г.Шевченка» (1981), «Наголошування форм дієслова *бути* в поезії І. Франка (*буду – буди, будеш – будеш*)» (1981). Науковцем було з'ясовано, що деякі слова мають нормативний флексійний наголос, а інші – варіантне наголошення, а також те, що акцентуація багатьох дієслівних форм відбиває діалектне (парокситонне) наголошування [3, с. 16].

Подаємо дієслова з кореневим наголосом (акцентний тип К¹*), що були зафіксовані в тексті поеми:

біти: 3 ос., одн. *біла (третьяка)* (І, 28, 10) – 1 раз, 3 ос., мн. *біли (в трецотки)* (ІІ, 44, 6) – 1 раз;

бігати: 3 ос., одн. *бігала* (І, 59, 5) – 1 раз, 3 ос., мн. *бігали* (І, 40, 3; ІІІ, 81, 9) – двічі;

*У загальному розумінні, акцентний тип – певні схеми-моделі розташування наголосу в процесі формотворення (словозміни) чи словотворення.

бігти: інф. *бігти* (І, 61, 3; ІІ, 44, 3), 3 ос., одн. *біг* (ІІ, 62, 10) – 1 раз, 3 ос., мн. *бігли* (ІІ, 5, 7) – 1 раз;

боятися: 3 ос., одн. *боявся* (І, 39, 3; ІІ, 21, 3) – двічі;

віти: 3 ос., одн. *віло* (ІІІ, 31, 3) – 1 раз, 3 ос., мн. *віли* (ІІІ, 84, 9) – 1 раз;

вклатися/уклатися: 3 ос., одн. *вклався* (ІІ, 22, 10) – 1 раз, 3 ос., одн. *уклався* (І, 18, 3) – 1 раз;

¹ У загальному розумінні, акцентний тип – певні схеми-моделі розташування наголосу в процесі формотворення (словозміни) чи словотворення.

встати: 3 ос., мн. *встали* (І, 12, 9; ІІ, 12, 1) – двічі;

глянути: 3 ос., одн. *глянув* (І, 42, 2) – 1 раз, 3 ос., одн. *глянула* (І, 11, 7; ІІ, 27, 2) – двічі;

думати: 1 ос., одн. *думала* (ІІІ, 14, 2) – 1 раз, 3 ос., одн. *думав* (ІІ, 35, 3; І, 52, 8; ІІІ, 13, 3) – тричі;

забути: 2 ос., одн. *забув* (ІІ, 3, 10) – 1 раз, 3 ос., одн. *забув* (І, 36, 4; ІІ, 34, 10) – двічі, 1 ос., одн. *забула* (І, 61, 7) – 1 раз, 3 ос., одн. *забула* (І, 33, 9) – 1 раз;

запінитися/запінитись: 3 ос., одн. *запінилась* (І, 55, 8) – 1 раз, 3 ос., одн. *запінилася* (ІІІ, 36, 6) – 1 раз;

засісти: 3 ос., одн. *засів* (І, 42, 10; ІІ, 48, 2) – двічі;

здужати: 3 ос., одн. *здужав* (ІІ, 16, 4) – 1 раз, 3 ос., мн. *здужали* (І, 32, 10) – 1 раз;

знати: інф. *знать* (ІІІ, 5, 10), *знати* (І, 45, 9; ІІІ, 20, 8; ІІІ, 25, 6), 2 ос., одн. *знав* (І, 54, 5) – 1 раз, 3 ос., одн. *знав* (І, 19, 9; І, 50, 4; ІІ, 27, 10; ІІІ, 8, 9; ІІ, 52, 10; ІІ, 51, 1; ІІІ, 4, 7) – 7 разів, 3 ос., одн. *знала* (І, 35, 6) – 1 раз, 2 ос., мн. *знали* (І, 57, 8) – 1 раз, 3 ос., мн. *знали* (ІІ, 2, 9; ІІІ, 2, 9) – двічі;

злизти: 3 ос., одн. *злиз* (ІІ, 9, 10) – 1 раз, 3 ос., одн. *злизла* (ІІІ, 34, 2) – 1 раз;

із'їсти: 3 ос., одн. *із'їв* (І, 34, 2) – 1 раз, 3 ос., одн. *із'їла* (І, 55, 9) – 1 раз;

їздити: 3 ос., одн. *їздив* (ІІ, 70, 7; ІІ, 72, 2;) – двічі;

їсти: інф. *їсть* (ІІ, 12, 10), *їсти* (І, 19, 4), 3 ос., одн. *їла* (І, 59, 2) – 1 раз, 3 ос., мн. *їли* (І, 25, 9; І, 26, 1; ІІ, 28, 3) – тричі;

їхати: інф. *їхати* (ІІ, 4, 9), 3 ос., одн. *їхав* (ІІ, 60, 8) – 1 раз;

кінутись: 3 ос., одн. *кінувся* (ІІ, 51, 5; ІІІ, 68, 2) – двічі;

клікнути: 3 ос., одн. *клікнула* (І, 60, 1) – 1 раз, 3 ос., мн. *клікнули* (І, 25, 10) – 1 раз;

крікнути: 3 ос., одн. *крікнув* (І, 8, 7; ІІ, 16, 10) – двічі;

лаяти: інф. *лаяти* (ІІ, 28, 2), 3 ос., одн. *лаяв* (І, 42, 7; ІІ, 45, 9) – двічі;

мати: 2 ос., одн. *мав* (І, 54, 6) – 1 раз, 3 ос., одн. *мав* (І, 37, 10; І, 39, 5; ІІ, 3, 3; ІІІ, 7, 8) – 4 рази, одн. *мала* (І, 28, 1; І, 40, 5) – двічі;

наїстися: 3 ос., мн. *наїлися* (І, 35, 3; ІІ, 13, 8) – двічі;

накласти: 3 ос., одн. *наклав* (І, 53, 3) – 1 раз, 3 ос., мн. *наклали* (ІІ, 6, 5; ІІ, 12, 3) – двічі;

обдуться: 3 ос., одн. *обдівся* (ІІ, 15, 5; ІІ, 30, 3) – двічі;

остатиться/остатиться: інф. *остатиться* (ІІ, 41, 8), 3 ос., одн. *оставсь* (І, 57, 7) – 1 раз, 3 ос., мн. *остались* (ІІ, 57, 1) – 1 раз;

охля́ти: 2 ос., одн. охля́в (II, 54, 3) – 1 раз, 3 ос., одн. охля́в (II, 15, 8) – 1 раз, 1 ос., мн. охля́ли (I, 23, 7) – 1 раз;

пла́кати: 3 ос., одн. пла́кав (II, 1, 6) – 1 раз, 3 ос., одн. пла́кала (I, 59, 4) – 1 раз;

поба́чити: 3 ос., одн. побáчив (II, 53, 5) – 1 раз, 3 ос., одн. побáчила (I, 4, 1; I, 13, 3) – двічі, 3 ос., мн. побáчили (III, 5, 4) – 1 раз;

побі́гти: 3 ос., одн. побі́г (I, 58, 4; II, 44, 4) – двічі, 3 ос., одн. побі́гла (I, 40, 6; II, 36, 10; II, 61, 3) – тричі;

пої́хати: 3 ос., одн. пої́хав (I, 6, 16) – 1 раз, 3 ос., одн. пої́хала (II, 61, 5) – 1 раз;

поста́вити: інф. поста́вити (II, 10, 2), 3 ос., одн. поста́вила (I, 5, 5) – 1 раз;

прибі́гти: 3 ос., одн. прибі́г (I, 44, 1; I, 58, 5; I, 58, 6) – тричі;

пропа́сти: 1 ос., одн. пропа́ла (I, 60, 7) – 1 раз, 3 ос., мн. пропа́ли (II, 73, 10) – 1 раз;

прочу́матися: 3 ос., одн. прочу́мався (I, 18, 1; II, 14, 6) – двічі;

розка́зувати: 3 ос., одн. розка́зував (III, 99, 3; III, 99, 9) – двічі;

розсе́рдитися: 3 ос., одн. розсе́рдився (I, 42, 5; II, 32, 1) – двічі;

сі́сти: інф. сі́сти (II, 71, 2), 3 ос., одн. сі́ла (I, 5, 7; I, 59, 8) – двічі;

слу́хати: інф. слу́хатъ (II, 21, 10), 3 ос., одн. слу́хав (II, 32, 8) – 1 раз;

уме́рти: 3 ос., одн. уме́р (I, 18, 8; II, 8, 7) – двічі;

умі́тися: 3 ос., одн. умі́вся (I, 34, 3) – 1 раз, 3 ос., одн. умі́лася (I, 13, 5) – 1 раз;

упа́сти: 3 ос., одн. упáв (II, 32, 7) – 1 раз, 3 ос., мн. упáли (I, 32, 6) – 1 раз;

хлі́пати: інф. хлі́патъ (I, 14, 7), 3 ос., одн. хлі́пала (I, 63, 7) – 1 раз;

чу́ти: інф. чу́ти (II, 18, 8), 3 ос., одн. чув (II, 15, 2) – 1 раз;

Таблиця 1

Таблиця наголошування дієслів поеми в порівнянні з їхнім наголошуванням у лексикографічних джерелах

«Енеїда»	СНП	УЛВН	ОС	СНГ
1	2	3	4	5
бі́ла	бі́ла – с. 34	бі́ла – с. 45	бі́ла – с. 50	бі́ла – с. 13
бі́ли	бі́ли – с. 34	бі́ли – с. 45	бі́ли – с. 50	бі́ли – с. 13
бі́г	бі́г – с. 34	бі́г – с. 45	бі́г – с. 50	бі́г – с. 13
бі́гала	бі́гала – с. 34	бі́гала – с. 45	бі́гала – с. 50	не зафіксовано
бі́гали	бі́гали – с. 34	бі́гали – с. 45	бі́гали – с. 50	не зафіксовано
бі́гли	бі́гли – с. 34	бі́гли – с. 45	бі́гли – с. 50	бі́гли – с. 13
бо́явся	бо́явся – с. 42	бо́явся – с. 54	бо́явся – с. 57	бо́явся – с. 16
ві́ли	ві́ли – с. 78	ві́ли – с. 89	ві́ли – с. 94	ві́ли – с. 25
ві́ло	ві́ло – с. 78	ві́ло – с. 89	ві́ло – с. 94	ві́ло – с. 25
вкла́вся	кла́сти – вкла́вся – с. 252	кла́сти – вкла́вся – с. 278	кла́сти – вкла́вся – с. 273	кла́сти – вкла́вся – с. 79
вста́ли	ста́ти – вста́ли – с. 546	ста́ти – вста́ли – с. 627	ста́ти – вста́ли – с. 543	не зафіксовано
гля́нув	гля́нув – с. 121	гля́нув – с. 134	не зафіксовано	не зафіксовано
гля́нула	гля́нула – с. 121	гля́нула – с. 134	не зафіксовано	не зафіксовано
ду́мав	ду́мав – с. 168	ду́мав – с. 182	ду́мав – с. 183	не зафіксовано
ду́мала	ду́мала – с. 168	ду́мала – с. 182	ду́мала – с. 183	не зафіксовано
забу́в (1 ос., одн.)	забу́в (1 ос., одн.) – с. 183	забу́в (1 ос., одн.) – с. 202	забу́в (1 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
забу́в (3 ос., одн.)	забу́в (3 ос., одн.) – с. 183	забу́в (3 ос., одн.) – с. 202	забу́в (3 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
забу́ла (1 ос., одн.)	забу́ла (1 ос., одн.) – с. 183	забу́ла (1 ос., одн.) – с. 202	забу́ла (1 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
забу́ла (3 ос., одн.)	забу́ла (3 ос., одн.) – с. 183	забу́ла (3 ос., одн.) – с. 202	забу́ла (3 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
запі́нилась	запі́нилася – с. 200	запі́нилася – с. 220	не зафіксовано	не зафіксовано
запі́нилася	запі́нилася – с. 200	запі́нилася – с. 220	не зафіксовано	не зафіксовано
засі́в	засі́в – с. 204	засі́в – с. 224	не зафіксовано	сі́сти – засі́в – с. 157
зду́жав	зду́жав – с. 218	зду́жав – с. 240	зду́жав – с. 234	не зафіксовано
зду́жали	зду́жали – с. 218	зду́жали – с. 240	зду́жали – с. 234	не зафіксовано

1	2	3	4	5
знáв (2 ос., одн.)	знáв (2 ос., одн.) – с. 225	знáв (2 ос., одн.) – с. 246	знáв (2 ос., одн.) – с. 240	не зафіксовано
знáв (3 ос., одн.)	знáв (3 ос., одн.) – с. 225	знáв (3 ос., одн.) – с. 246	знáв (3 ос., одн.) – с. 240	не зафіксовано
знáла	знáла – с. 225	знáла – с. 246	знáла – с. 240	не зафіксовано
знáли (2 ос., мн.)	знáли (2 ос., мн.) – с. 225	знáли (2 ос., мн.) – с. 246	знáли (2 ос., мн.) – с. 240	не зафіксовано
зслíз (зникнути)	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	слíзнути – зслíз – с. 159
зслíзла (зникнути)	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	слíзнути – зслíзла – с. 159
íз'íв	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
íз'íла	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
íздíв	íздíв – с. 238	íздíв – с. 263	íздíв – с. 256	не зафіксовано
íла	íла – с. 238	íла – с. 263	íла – с. 256	íла – с. 74
íли	íли – с. 238	íли – с. 263	íли – с. 256	íли – с. 74
íхав	íхав – с. 238	íхав – с. 263	íхав – с. 256	не зафіксовано
кíнувсь	кíнути – кíнувсь – с. 249	кíнути – кíнувсь – с. 275	кíнувся – с. 269	не зафіксовано
клíкнула	клíкнула – с. 253	клíкнула – с. 278	клíкнула – с. 273	клíкнула – с. 79
клíкнули	клíкнули – с. 253	клíкнули – с. 278	клíкнули – с. 273	клíкнули – с. 79
крíкнóв	крíкнóв – с. 269	крíкнóв – с. 297	крíкнóв – с. 294	крíкнóв – с. 86
лáяв	лáяв – с. 278	лáяв – с. 307	лáяв – с. 305	не зафіксовано
мáв (2 ос., одн.)	мáв (2 ос., одн.) – с. 299	мáв (2 ос., одн.) – с. 324	мáв (2 ос., одн.) – с. 326	не зафіксовано
мáв (3 ос., одн.)	мáв (3 ос., одн.) – с. 299	мáв (3 ос., одн.) – с. 324	мáв (3 ос., одн.) – с. 326	не зафіксовано
мáла	мáла – с. 299	мáла – с. 324	мáла – с. 326	не зафіксовано
наíлися	наíлися – с. 319	наíлися – с. 350	наíлися – с. 354	íсти – наíлися – с. 74
наклáв	наклáв – с. 320	наклáв – с. 351	не зафіксовано	клáсти – наклáли – с. 79
наклáли	наклáли – с. 320	наклáли – с. 351	не зафіксовано	клáсти – наклáли – с. 79
напíвсь	напíвсь – с. 323	напíвсь – с. 355	напíвсь – с. 357	напíвсь – с. 104
обдóвсь	дóти – обдóвсь – с. 168	дóти – обдóвсь – с. 183	дóти – обдóвсь – с. 184	дóти – обдóвсь – с. 55
остáвсь	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
остáлись	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
охлáв (2 ос., одн.)	не зафіксовано	не зафіксовано	хлáти – охлáв (2 ос., одн.) – с. 598	не зафіксовано
охлáв (3 ос., одн.)	не зафіксовано	не зафіксовано	хлáти – охлáв (3 ос., одн.) – с. 598	не зафіксовано
охлáли	не зафіксовано	не зафіксовано	хлáти – охлáли – с. 598	не зафіксовано
плáкав	плáкав – с. 410	плáкав – с. 457	плáкав – с. 429	не зафіксовано
плáкала	плáкала – с. 410	плáкала – с. 457	плáкала – с. 429	не зафіксовано
побáчив	побáчив – с. 414	побáчив – с. 462	побáчив – с. 432	не зафіксовано
побáчила	побáчила – с. 414	побáчила – с. 462	побáчила – с. 432	не зафіксовано
побáчили	побáчили – с. 414	побáчили – с. 462	побáчили – с. 432	не зафіксовано
побíг	побíг – с. 414	побíг – с. 462	не зафіксовано	бíгти – побíг – с. 13
побíгла	побíгла – с. 414	побíгла – с. 462	не зафіксовано	бíгти – побíгла – с. 13
поíхав	íхати – поíхав – с. 238	поíхав – с. 472	íхав – поíхав – с. 256	не зафіксовано
поíхала	íхати – поíхала – с. 238	поíхала – с. 472	íхав – поíхала – с. 256	не зафіксовано
постáвила	стáвити – постáвила – с. 544	постáвила – с. 488	стáвити – постáвила – с. 541	не зафіксовано

1	2	3	4	5
<i>прибі́г</i>	<i>прибі́г</i> – с. 440	<i>прибі́г</i> – с. 497	не зафіксовано	<i>бі́гти</i> – <i>прибі́г</i> – с. 13
<i>пропа́ла</i>	<i>пропа́ла</i> – с. 459	<i>пропа́ла</i> – с. 526	<i>пропа́ла</i> – с. 474	<i>пропа́ла</i> – с. 141
<i>пропа́ли</i>	<i>пропа́ли</i> – с. 459	<i>пропа́ли</i> – с. 526	<i>пропа́ли</i> – с. 474	<i>пропа́ли</i> – с. 141
<i>прочу́мався</i>	<i>прочу́мався</i> – с. 466	<i>прочу́мався</i> – с. 535	<i>прочу́мався</i> – с. 478	не зафіксовано
<i>розка́зував</i>	<i>розка́зував</i> – с. 490	<i>розка́зував</i> – с. 566	<i>розка́зував</i> – с. 500	не зафіксовано
<i>розсе́рдився</i>	<i>розсе́рдився</i> – с. 498	<i>розсе́рдився</i> – с. 577	<i>се́рдитися</i> – <i>розсе́рдився</i> – с. 521	<i>се́рдити</i> – <i>розсе́рдився</i> – с. 155
<i>сі́ла</i>	<i>сі́ла</i> – с. 523	<i>сі́ла</i> – с. 602	<i>сі́ла</i> – с. 525	<i>сі́ла</i> – с. 157
<i>слухав</i>	<i>слухав</i> – с. 531	<i>слухав</i> – с. 611	<i>слухав</i> – с. 531	не зафіксовано
<i>укла́вся</i>	<i>укла́сти</i> – <i>укла́вся</i> – с. 586	<i>укла́сти</i> – <i>укла́вся</i> – с. 667	не зафіксовано	не зафіксовано
<i>уме́р</i>	<i>уме́р</i> – с. 587	<i>уме́р</i> – с. 669	<i>уме́р</i> – с. 578	<i>уме́р</i> – с. 176
<i>умі́вся</i>	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 300	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 330	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 333	не зафіксовано
<i>умі́лася</i>	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 300	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 330	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 333	не зафіксовано
<i>упа́в</i>	<i>упа́в</i> – с. 589	<i>упа́в</i> – с. 670	<i>упа́в</i> – с. 580	<i>упа́в</i> – с. 176
<i>упа́ли</i>	<i>упа́ли</i> – с. 589	<i>упа́ли</i> – с. 670	<i>упа́ли</i> – с. 580	<i>упа́ли</i> – с. 176
<i>чу́в</i>	<i>чу́в</i> – с. 623	<i>чу́в</i> – с. 707	<i>чу́в</i> – с. 612	не зафіксовано

Акцентуація зафіксованих дієслів у поемі «Енеїда» І. Котляревського збігається з сучасною літературною. Не подано в сучасних словниках такі слова – *із'ї́в*, *із'ї́ла* (дієслова зафіксовані в формі 3 особи однини чоловічого та жіночого родів), *оста́всь*, *оста́лись* (дієслова зафіксовані в формі 3 особи однини чоловічого роду та 3 особі множини), бо вони, на сьогодні, належать до загальнонародної лексики. У «Словарі української мови» за редакцією Б.Грінченка дієслова *з'ї́сти* та *ззі́сти* й *оста́вити* зафіксовано з кореневим наголосом; з такою ж акцентуацією вони трапляються в південно-східному наріччі.

Висновки. У ході аналізу фактичного матеріалу нами було подано загальну інформацію щодо специфіки акцентуації дієслів; зафіксовано особові дієслова минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К); зроблено порівняльний аналіз наголошування зафіксованих акцентом з їхніми

відповідниками в сучасних лексикографічних працях; з'ясовано, що акцентуація зафіксованих дієслів у поемі збігається з сучасною літературною (слова *із'ї́в*, *із'ї́ла*, *оста́всь*, *оста́лись* не подаються сучасними словниками, бо належать до загальнонародної лексики і вживається з кореневим наголосом). Результати наукової розвідки поглиблюють відомості про історію становлення та виформування українського наголосу, простежить вплив поетичного мовлення на формування акцентної норми. Подальший аналіз наголошування дієслів поеми дасть змогу мати розширену інформацію про специфіку акцентування цього класу слів від часу написання поеми й до сьогодні. Залучення ж фактичного матеріалу з праслов'янського періоду, з українських акцентованих пам'яток кінця XVI – початку XVIII століть, українських говорів дозволить визначити загальні тенденції в становленні та виформуванні наголошування дієслів.

Список літератури:

1. Булаховський Л. А. Український літературний наголос (характеристика норми) : посібник. Київ : Рад. школа, 1947. 56 с.
2. Веселовська З. М. З історії українського наголосу. Про наголос дієслів. *Труди філологічного факультету*. Харків, 1956. Т. 3. С. 131–141.
3. Винницький В. М. Наголошування форм дієслова бути в поезії І. Франка (*буду* – *буду*, *буде́ш* – *буде́ш*). *Культура слова*. 1981. Вип. 21. С. 10–14.
4. Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів : Біблос, 2002. 576 с.
5. Желязкова В. В., Зинякова А. А. Наголошення іменних частин мови в поемі «Енеїда» І. П. Котляревського : монографія. Миколаїв : Іліон, 2017. 238 с.

6. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ. Київ : Рад. школа, 1977. 109 с.
7. Скляренко В. Г. Праслов'янська акцентологія. Київ : Українська книга, 1998. 342 с.
8. Скляренко В. Г. Історія українського наголосу: Дієслово. Київ : Наук. думка, 2017. 702 с.

**Zyniakova A. A. STRESS OF PAST TENSE VERBS (ACCENT TYPE R)
IN THE POEM *ENEIDA* BY I. KOTLIAREVSKY**

The main task of modern accentology is a thorough study of the peculiarities of the accentuation of classical poetic texts. The poem Eneida is not only a literary work written in the Ukrainian vernacular but also a fundamental component of the socio-cultural heritage.

The article reveals and examines the stress of the past tense finite verbs with root accent (accent type R) in I. Kotliarevsky's poem Eneida in comparison with the stress in the modern Ukrainian literary language.

*The analysis of the factual material provides general information on the specifics of verb accentuation; the finite verbs of the past tense with root accent (accent type R) are examined: *byla* (tretyaka) (I, 28, 10) – 1 time; *byly* (v treshchotky) (II, 44, 6) – 1 time; *boyávsya* (I, 39, 3; II, 21, 3) – twice, etc. A comparative analysis of the accentuation of the recorded accents with their correspondent forms in modern lexicographical works was conducted. For the comparative analysis, the following sources were used: Golovashchuk S. I. *Difficult Cases of Stress*. Kyiv, 1995; Pohribnyi M. I. *Orthoepic Dictionary*. Kyiv, 1984; Pohribnyi M. I. *Dictionary of Accents of the Ukrainian Literary Language*. Kyiv, 1964; *Ukrainian Literary Pronunciation and Accent*. Kyiv, 1973. As a result, it was found that the accentuation of the recorded verbs in the poem coincides with the modern literary language: the words *iz'yiv*, *iz'yila*, *ostávs'*, *ostálys'* are not presented in modern dictionaries, but in the *Dictionary of the Ukrainian Language* edited by B. Hrinchenko, the verbs *z'yisty*, *zz'isty*, and *ostávyty* are recorded with root accentuation; they occur with the same accentuation in the dialects of the southeastern part of Ukraine.*

The result of the research will deepen information about the history of the formation and shaping of the Ukrainian accent and trace the influence of poetic speech on the formation of the accentual norm. Further analysis of the accentuation of the verbs in the poem will provide expanded information on the specifics of the accentuation of this class of words from the time of the poem's composition to the present day. Involvement of the factual material from the Proto-Slavic period, Ukrainian accented monumental works of the late XVI – early XVIII centuries, and Ukrainian dialects will allow us to determine general trends in the formation and shaping of verb accentuation.

Key words: *accentology, accenteme, accent type, stress, accentuation, root stress, past tense finite verbs.*